

Max Blecher

**OSVIJETLJENA
JAZBINA**

**DNEVNIK
IZ SANATORIJA**

S rumunjskoga preveo
Goran Čolakhodžić

Zagreb, 2024.

disput

I.

Sve što pišem nekoć je bilo pravi život. Pa ipak, kad pomislim na svaki prošli trenutak zasebno i pokušam ga iznova vidjeti, rekonstruirati ga, drugim riječima, pronaći opet ono njegovo svojstveno osvjetljenje i svojstvenu tugu ili radost, ono što se ponovno rađa jest prije svega dojam o prolaznosti života koji istječe, a zatim osjećaj da je potpuno nevažan način na koji se ti trenuci uklapaju u ono što jednom riječju nazivamo ljudskim postojanjem. Mogli bismo reći da nam uspomene u sjećanju blijede baš kao i one koje čuvamo u ladicama.

U čemu se onda sastoji važnost nekog trenutka u času kad je još prisutan? Pokušajmo, onda, intenzivno proživjeti trenutak u kojem sudjelujemo i koji se “odvija” evo baš u ovom času, kad već znamo da će mu vrijeme potpuno izbrisati značaj. Eh, da, proživjeti ga intenzivno... Ali ipak, u čemu je njegov značaj? Kakva smisla ima? Kad poslijepodne ležim u vrtu na suncu i zatvaram oči, kad sam sâm i žmirim, ili kad usred kakva razgovora prijedem dlanom preko lica i stisnem kapke, nailazim uvijek iznova na onu istu neizvjesnu tamu, onu istu intimnu i poznatu kavernu, istu mlačnu i nejasnim

6 mrljama i slikama osvjetljenu jazbinu koja je nutrina mojeg tijela, sadržaj moje “osobe” koja je “s one strane” kože.

Sjećam se jednog određenog dojmljivog popodneva i sitnog, gotovo banalnog događaja koji me je naveo na dugo promišljanje o onom što nazivamo značaj trenutka. Značaj trenutka? Dajte da se nasmijem. Trenuci našeg života imaju značaj pepela što sipi kroz sito.

No evo, dakle, događaja.

U blagovaonici sanatorija u Bercku, gdje sam ležao, i gdje su bolesnici ručali ispruženi na kolicima pošto bi ih do stola dovezli nosači, u toj prostranoj i naizgled običnoj dvorani svaka nova pojava uvijek bi potaknula lagano zanimanje koje je, uostalom, bilo samo odraz dugih sati dosade i samoće po zatvorenim sobama. Bilo je nemoguće ne gledati s velikom radoznavnošću novopridošlicu praćenu članovima obitelji te mozgati i pogađati kakvu bolest ima, koliko mu je stanje teško, a prije svega hoće li ti postati novim prijateljem ili tek “bezveznjakom” koji u životu sanatorija neće sudjelovati ničime osim time što će s drugim bolesnicima sjediti za stolom u toj istoj blagovaonici ili što će ležati opružen na kolicima u vrtu, u sjeni iste platnene tende izbljediti od kiša.

Sjećam se, dakle, vrlo dobro tog novog mladića okruženog obitelji, stare majke u crnini i dviju sestara lica opaljenih suncem i gotovo ljubičastih od silne krvi – u tako čudnom kontrastu s bljedilom i mršavošću bolesnika kojem je glava iščezavala u jastucima, lica upala, suha i žuta kao da ga je tko umijesio od voska. Sa susjedom za stolom prokomentirao sam bolesnikovo stanje. Bio je svakako ozbiljno načet, a informacije koje nam

je donio drugi prijatelj, koji je na hodniku uspio načuti nekoliko djelića upraviteljeva razgovora s glavnom sestrom, u potpunosti su potvrdile naše sumnje: bolesnik je imao nekoliko otvorenih fistula iz kojih je teklo, neprekidno i obilno. Sigurno neće dočekati kraj ljeta. Pogledali smo ga onda još znatiželjnije, s još više zanimanja. Čudan je taj osjećaj egoizma, sigurnosti i nekakve sitne moralne perfidnosti koji nas obuzima pri pogledu na bolesnika o kojem znamo da će uskoro umrijeti, dok on sam ništa ne sluti.

Više mi se puta dogodilo da upoznam takve očajne slučajeve, već unaprijed osuđene. U jednom švicarskom sanatoriju sreo sam staru Njemicu izjedenu strašnim rakom gušterače o kojem nije znala ništa (govorila je uvijek da ima “neku žgaravicu od koje je peče nakon jela”), drugi put pak mladu djevojku koja je nekoliko dana prije operacije (koju joj još nisu bili najavili) planirala put na jug Francuske. Naposljetku, bilo je raznih drugih slučajeva kad su svi oko bolesnika znali da mu je stanje iznimno teško, dok je on, ne obazirući se ni na što, nastavljao živjeti u blagoj omaglici i nesvijesti svih svojih svakodnevnih i beznačajnih bavljenja.

E pa, u svim tim slučajevima bilo je očito da su bolesnici koji su ga okruživali, a koji su bili u toku, izvlačili nekakvo uskogrudno i perverzno zadovoljstvo iz toga što “znaju, dok bolesnik osuđen na smrt ne zna ništa” i to im je davalo osjećaj komotne unutarne sigurnosti, onu samoživu ugodu koju osjetimo kad god saznamo za kakvu nesreću negdje gdje se sami nismo mogli zateći, pa ćemo tu ugodu zadovoljno istaknuti nečujno u sebi podrigujući: “Dobro da ja nisam bio ondje.” A u slučaju

bolesnika: “Dobro što mu nisam u koži, jadniku” (u kojem slučaju “jadnik” dodajemo kao naknadni ukras toj sitnoj perfidnosti i kako bismo spasili vlastitu nutarnju moralnu osobu).

Sve me, dakle, stiskalo oko srca dok sam gledao tog došljaka i njegove iskrene oči i blage pokrete, njegove tanušne ruke i duge, fine prste kojima je svako toliko prelazio preko čela i maramicom brisao znoj koji ga je oblijevao. Vidim ga još i sad pred sobom u onom flanelskom puloveru, preširokom za njegove mršave nadlaktice tanke poput štapića koji drvenim lutkama zamjenjuju ruke. A sjećam se i tog osjećaja nutarnje, samožive sigurnosti koji me je obuzimao kao i sve ostale... Te mješavine sažaljenja i zadovoljstva s kojom sam ga promatrao u blagovaonici... Uostalom, on je u blagovaonicu dolazio još svega nekoliko dana pa zatim nestao i možda bih bio potpuno zaboravio na njega da mu se nije dogodilo ono što ovdje želim ispričati.

Jednog od tih dana moj mi je liječnik objavio da će me morati operirati. Bio je to dosta ozbiljan i težak zahvat o kojem ću više reći na drugom mjestu. Kako bi me bolje negovali u danima nakon zahvata i kako bih bio pod izravnijim i pomnijim nadzorom, morao sam se preseliti u jednu od soba u prizemlju koje su se nalazile tik do kirurške klinike i bile rezervirane za teške bolesnike i one netom operirane.

Bio je to turoban i tih hodnik, “tajno” mjesto izdvojeno od ostatka zgrade sanatorija, gdje su se događale teške stvari i kamo su, ponajprije, dovodili umiruće da dočekaju kraj, ne bi li ih tako oteli znatiželji drugih bolesnika koje bi ti tužni događaji mogli deprimirati.

U sobama tog hodnika odvijali su se svi završni, tragični činovi u sanatoriju, u sobama tog hodnika događale su se sve drame i bolovi, ondje su se zbivali svi patnički krici bolesnika i prigušen plač obitelji umrlih. Dok su me vozili na svakodnevno previjanje, prošli bismo cijelom njegovom duljinom te sam često viđao žene u koroti pred vratima soba, očiju crvenih od suza, s maramicom preko usta i u stavu vidne boli, dok su se unutra bolničarke i nosači bavili mrtvačevom toaletom... Drugi bi se put pak salom rasprostirao pomalo zagušujući i smrdljiv miris sumpornih para i tada bih znao da se u nekoj od soba obavlja konačna dezinfekcija.

Sobe su bile namještene skromno, bez tepiha i zastora, s bijelim bolničkim krevetima i širokim prozorima na dvorište. Na dan uoči operacije i ja sam se smjestio u jednoj od njih. Bilo je to pred kraj dana, oko večere. Tog dana nisu me odvezli u blagovaonicu jer pred operaciju nisam smio ništa jesti. U sobi sam bio sâm, svi su moji prijatelji bili za stolom, a nijedna sestra nije mi došla upaliti svjetlo; ležao sam, dakle, u mraku, napola sklopljenih očiju, čekajući. U toj tami i tišini svaki se zvuk iz klinike čuo jasno i značajno. Čuli su se sad koraci sestara, sad teško trapanje nosača koji su u kliniku unosili i iz nje iznosili bolesnike sa zavojima (oni čije je previjanje bilo složenije i koji su tražili više pažnje dovođeni su u kliniku, a jednostavnija previjanja obavljala su se u sobama) te povremeno – zlokobno, snažno i zaglušno – električno zvono klinike koje je pozivalo nosače kad bi se predugo zadržali u sanatoriju. U tih nekoliko dana koliko sam ležao u sobi za operirane toliko sam puta čuo i tako intenzivno osjetio zveket tog električ-

10   nog zvona i njegovo zujanje, koje bi svaki put, luđačko i gromoglasno, sunulo iz duboke tišine kao bodež buke u mraku, da sam se još dugo potom, vrativši se u svoju sobu, budio u gluho doba noći prestravljen i mokar od znoja, sav pod dojmom strašne more u kojoj je beziznimno odzvanjalo to isto zastrašujuće zvono što kao da mi je najavljivalo kraj, čas pogubljenja.

U tišini tako pretrgnutoj groznim zvonom ležao sam u sobi pokušavajući razabrati, pod slabašnim svjetlom one jedne žarulje u dvorištu, namještaj i dekor koji me je okruživao, kad odjednom iz pokrajnje sobe začuh bat koraka i pomiješan šapat koji mi je dao na znanje da je onamo ušlo više ljudi. Osim toga, u istom sam trenu primijetio da su moji susjedi upalili svjetlo. To sam znao zato što su se zrake probile kroz pukotinu između gornjeg dijela dovratka i vrata kojima su dvije sobe bile povezane, a koja je bila nedovoljno zamaskirana vješalicom za kapute. Jasno i razgovijetno čuo se svaki zvuk iz susjedstva. Bolesnik se vraćao s previjanja. Čuo sam kako ga nosači smještaju u krevet i zatim odlaze iz sobe pa razgovor, šaptom, osoba koje su u njoj ostale, vjerojatno bolesnika i njegove obitelji. Bolesnik je odgovarao polako, rijetko, zadihan, savladan slabošću. Kad mi je nekoliko minuta poslije došla sestra da mi upali svjetlo i obavi nužne pripreme za počinak, upitao sam je tko leži do mene i saznao da je to onaj bolesnik, u pratnji majke i sestara, kojeg sam nekoliko dana prije vidio u blagovaonici.

“Jako je loše”, doda sestra. “Teče mu iz fistula kao iz slavine i već mi se nekoliko dana čini da mu se nešto ‘kuha’ i na plućima.”

Doista, trenutak potom pored nas odjekne dug, suh kašalj, s hroptajima iz dubina dušnika, kao kad se tko davi ili se zagrcne. Bolesnik je neprekidno kašljao, hroptao i pljuvao. Čulo se njegovo plitko disanje, sve brže i nesigurnije, zatim se malo smiri i zatraži vode.

Do kraja te večeri čuo sam kojekakve druge zvukove, bolesnika je spopalo još nekoliko strašnih napada-ja kašlja, a zatim sam, premoren, zaspao i probudio se tek u zoru, trгнуvši se iza sna kao da mi se u podsvijesti upalilo neko tajno upozorenje i objavilo mi da je stigao dan operacije. U kako se sumornom i tužnom svjetlu odvilo to buđenje! Srce mi je snažno lupalo, bio sam izgladnio, iznuren, potišten, a svjetlost te zore učinila mi se najtužnijom i najgorčom svjetlosti koju sam u životu vidio. Operirati su me trebali oko deset sati, a ja sam bio budan već od pet, kad klinika nije još bila ni otvorena...

Preskočit ću pojedinosti operacije jer to nije ono o čemu ovdje želim pripovijedati. Nekoliko sati nakon što su me vratili iz operacijske dvorane ležao sam potpuno obeznanjen. Sjećam se samo da me nije mučilo ništa i da sam plutao u nekoj neopisivoj nesvjestici koja mi je stvarala prazninu u prsima i sprečavala me da se sabrem u nekom gušćem i izvjesnijem osjećanju stvarnosti. Konačno sam se, međutim, u potpunosti razbudio. Tad sam počeo osjećati sve bolove koji su dotad šutjeli, a koji su se sad budili jedan po jedan, svaki u svojoj sasvim određenoj oštini i obliku: ovdje težak pritisak kao da me netko stišće kliještima, ondje isprekidano, duboko probadanje, a u nogama, zbog preduge nepomičnosti u

12 istom položaju, snažno pečenje tisuća svrbljivih točaka koje su se rasprostirale pod kožom kao da više šivaćih strojeva istovremeno žustro radi i iglama mi mrcvari meso. No najnepodnošljiviji osjet bio je onaj mučne žeđi koja mi je bila potpuno isušila grlo. U ustima, u grlu, u cijelom tijelu kao da sam osjećao tu tešku sušu žeđi koja me je ispunjavala nekim oporim, praškastim i mlakim pepelom.

Međutim, uzalud sam zatražio vode. Nisam smio uopće piti još šest sati, a tad će mi biti dopuštena tek jedna jedina žličica. Bio sam preslab da ustrajem, da moljakam sestru, a, uostalom, shvatio sam da bi mi od vode, s obzirom na to da su me uspavali kloroformom, moglo pozliti i da bi mi još produljila muke. Odlučio sam zato da ću pričekati, no tek nekoliko časaka poslije opet sam je tražio piti; koliko god logični bili moji unutarnji zaključci, odmah bi ih porazila mekana i iscrpljujuća toplina žeđi. Sve rečenice i sva ohrabrenja koja sam u sebi izgovarao postajala bi i sama mlaka, suha i jalova i samo su mi pogoršavala muku nekom dodatnom logičkom vrtoglavicom, nekom vrstom delirija punog opravdanja i medicinskih argumenata preko kojih je sitno sipio bljutav pepeo moje strahovite žeđi.

Prema mnom, na stolu, stajala je boca vode okupana zrakom sunca koja se provukla kroz prozor bez zavjesa. Sigurno bih je, da ispružim malo ruku, mogao dohvatiti. U sobi je, međutim, bila i sestra koja me ni na trenutak nije ostavljala: sjedila je na krevetu i čitala novine. Bilo je to na početku jednog dosadnog i žalosnog poslijepodneva. U sobi bez namještaja vladala je nepod-

nošljiva i zagušljiva atmosfera onih sati mrtvila kad se ništa ne događa i kad nitko ne iščekuje ništa.

Odjednom začuh šapate i dobro poznat kašalj u sobi do svoje. Sjetio sam se odmah bolesnika koji je ondje ležao i upitao sam sestru kako je. Ona mi odgovori da je jako loše i da mu je upravo došao svećenik da ga pričesti. I doista, sad kad sam znao o čemu je riječ, šapat je postao razgovjetniji i prepoznao sam glas svećenika koji je bolesnika neprestano nagovarao da obavi taj posljednji čin vjere, dok je bolesnik tvrdoglavo odbijao i prosvjedovao u trenucima kad bi mu kašalj popustio:

“Molim vas... Ostavite me na miru... Imam vlastita poimanja...”

A čim bi svećenikov glas postao molećiv, on bi ponavljao:

“Molim vas da me pustite... Ne vidim nikakvu potrebu da se pričestim...”

Još mi i danas te riječi odzvanjaju u pamćenju, takve kakvima ih je izgovorio, tiho, ozbiljno, dostojanstveno, samosvjesno: “Ne vidim nikakvu potrebu.”

Uzalud je ustrajala i obitelj, bolesnik je nastavio odbijati. Konačno svećenik odluči poći. Osim toga, bolesnika stade potresati izvanredno snažan napadaj kašlja i potpuno ga zaguši, hropci su postali zlokobni, a pljuvanje u maramicu sve učestalije.

“Ispljunut će i zadnji komadić pluća”, reče mi sestra nosa zabijena u novine.

Pa doda istim tonom:

“Marlene Dietrich dolazi u Pariz... E baš bih je htjela vidjeti...”